

MUZEUL ȚĂRII CRIȘURILOR

CRISIA

LI

O R A D E A • 2 0 2 1

O PRIVIRE DE ANSAMBLU ASUPRA LUPTEI ROMÂNILOR DIN DIETA DE LA PESTA (1848-1849) PENTRU CÂȘTIGAREA DREPTURILOR

Marta CORDEA*

AN OVERVIEW OF THE STRUGGLE OF ROMANIANS IN THE PEST DIET (1848-1849) TO WIN NATIONAL RIGHTS

ABSTRACT

One of the gains of the "spring of freedom" was that the Romanians living on the lands of the Habsburg Empire were able to send deputies to the first Hungarian Diet with Romanian national representation in Pest (July 2, 1848 - August 11, 1849).

We can say that the Romanian deputies apprenticed for the future Diets in which they represented their voters, be they the future Hungarian Diets, or the Romanian Diet of 1863, their total number reaching the Diet from 1848-1849, to 28 in the two years, by successive elections.

We can consider the Romanian intellectuals who represented the social and national interests of Romanians from Banat, Crișana, Maramures, Partium and Transylvania in the Diet of Pest, participants in the struggle for national affirmation, carried on during the periods to which we refer. Some of the deputies had a filo Hungarian attitude, not being aware that this real trap, put by the Hungarian rulers, could have annihilated them as a nation, others fought with all means for the Romanian national rights, remaining good patriots to the end.

Our article presents an overview of the activity of Romanian deputies in this Diet.

Keywords: Diet of Pest, Romanian deputies, 1848 – 1849, national rights, debates

„Supt domnirea maghiară ablegații români, care erau primiți la Dieta Ungariei pentru apărarea intereselor poporului, formau la aceasta o minoritate neînsemnată, care se absorbea în oceanul răbelului comun. Ablegații români nicicând s-au învoit la planurile maghiarilor, văzând la capătul înființării acestora un terorism cumplit și o amalgamisare nesuferitoare; dar ce putea să facă când erau înconjurați de un element străin, în a căruia mână era putere săgetătoare”. (Sigismund Pop)

Pornind de la afirmația de mai sus a unui deputat român, controversat atât la vremea sa, cât și în zilele noastre, participant la Dieta din 1848-1849, putem să pornim la o analiză a activității românilor la prima Dietă maghiară, cu reprezentare națională românească, de la Pesta (2 iulie 1848 – 11 august 1849). Infirmând speranțele gazetelor românești, ca românii să fie reprezentați proporțional cu numărul lor, au participat inițial la această Dietă, doar 21 deputați, numărul lor total ajungând la 28 în cei doi ani, prin alegerile succesive ținute în cazul demisionării câte unui deputat. Putem spune că deputații români și-au făcut ucenicia pentru viitoarele Diete în care i-au reprezentat pe alegătorii lor, fie ele viitoarele Diete ungurești, fie Dieta românească din 1863¹.

* Biblioteca Județeană Satu Mare; e-mail: marticordea@yahoo.com

Activitatea unora dintre deputații din Dieta de la Pesta din 1848-1849 s-a înscris în mișcarea politică generală pașoptistă, fiind îndreptată împotriva centralismului maghiar, constituindu-se într-un veritabil Război național româno-maghiar, având un caracter național și prefigurând viitoarele evenimente cruciale ale poporului român dintre anii 1916-1919².

Alți deputați, denumiți filomaghiari, au activat inconstant, uneori pe aceeași baricadă cu frații lor patrioți, alteori de cealaltă parte a ei, considerând necesar, sau nu, să-și motiveze intențiile, acțiunile și luările de cuvânt.

Privind contextul general al anului 1848, în care s-au desfășurat evenimentele, trebuie să menționăm că principiile comune de care au fost călăuzite atât partida nobiliară liberală, emitentă a legislației pașoptiste maghiare, cât și elitele națiunilor nemaghiare, printre care amintim libertatea juridică individuală a cetățeanului, desființarea iobăgiei și împrumutarea țăranilor foști iobagi, impozitarea în raport cu venitul, despărțirea puterilor în stat, au fost umbrite de modalitatea în care a fost înțeles principiul naționalităților de către elitele conducătoare ale ungarilor. Împărțirea popoarelor în popoare politice, istorice, proprietare ale unor culturi majore, având o aristocrație și nobile puternice, pe de o parte – aici intrând maghiarii, austriecii, polonezii, italienii, și popoare de țărani, fără istorie, neavând o cultură solidă, niciun trecut politic sau tradiții, aici intrând românii, slovacii, sârbii, rutenii, croații, pe de altă parte, a dus la izbucnirea unor războaie naționale în aceste părți ale Europei³. Deși românii, asemeni altor popoare nemaghiare, au cerut prin programele întocmite în cadrul Marii Adunări Naționale de la Blaj extinderea libertăților sociale și juridice, și au solicitat de asemenea egalitatea bisericilor, autonomia confesională, dreptul de a studia în limba maternă, drepturi de proprietate în domeniul economic și financiar, dreptul de înființare a unor asociații culturale, nu li s-a acordat dreptul de a fi recunoscute ca națiuni politice nesubordonate, astfel încât au fost nevoiți să înțeleagă că această situație „ar putea să însemne începutul sfârșitului existenței propriilor lor finite și naționalități politice”⁴. Popoarele, în accepțiunea ideologilor maghiari și austrieci, fiind împărțite în națiuni politice cu tradiții puternice de stat și popoare de țărani, fără tradiții de stat, cu o cultură minoră, deși au fost limitate la accesul spre realizarea unui stat modern, au dovedit prin marile Adunări Naționale în care s-au reunit și în cadrul cărora au elaborat programe politice pertinente, că acced și ele spre a fi națiuni cu personalitate juridică, state autonome⁵. Edificator este în acest sens un discurs al lui Wesselényi Miklós, considerat, de altfel, unul dintre politicienii maghiari care a activat în dese rânduri în asentimentul românilor. Ardelenii, spune el, nu au fost subjugați pentru că erau români, și nu maghiari, ci pentru că nu erau nobili, ci erau țărani și, prin urmare, nu au avut o soartă mai bună nici țăranii unguri. Au existat mulți nobili români în Transilvania, care au avut aceeași soartă bună ca a nobililor maghiari. Mulți dintre ei au devenit cancelari, comiți, consilieri, faptul că au fost români încă i-a favorizat. Recunoaște că unii români, și aici se referă la cei de religie greco-catolică, au fost oprimați, dar nu pentru că erau români.

¹ Marta Cordea, *Repere în conturarea biografiei deputaților români, participanți la Dieta de la Pesta (1848-1849)*, în „Satu Mare. Studii și comunicări”, Muzeul Județean Satu Mare, XXXI/II, Editura Muzeului Sătmărean, 2015, p. 77-82.

² Dumitru Suci, *Soldați fără uniformă ai Landsturmului românesc și starea protopopiatelor ortodoxe din Transilvania după Războiul Național din 1848-1849*, Cluj-Napoca, Argonaut, 2011, p. 237-238 (în continuare Dumitru Suci, *Soldați fără uniformă ai Landsturmului românesc și starea protopopiatelor ortodoxe*).

³ *Revoluția transilvană de la 1848-1849. Date, realități și fapte reflectate în documente bisericești ortodoxe 1848-1850*, Dumitru Suci (coord.), Alexandru Moraru, Iosif Marin Balog, Diana Covaci, Cosmin Cosmuța, Loránd Mádly, București, Editura Asab, 2010, p. 6 (în continuare *Revoluția transilvană de la 1848-1849*).

⁴ *Ibidem*, p. 6-7.

⁵ *Realități sociale și implicare politică în Transilvania între 1848-1867. Studii*, Cuvânt înainte Dumitru Suci. Autori: Simion Retegan, Dumitru Suci, Daniela Deteșan, Mádly Loránd, Ciprian Rigman, Mirela Popa-Andrei, București, Editura Academiei Române, 2011, p. 46-47 (în continuare *Realități sociale și implicare politică în Transilvania între 1848-1867*).

Considerând că românii au depus și în Dieta trecută pretenții exagerate, nu crede de cuviință că religia românilor ar trebui menționată ca egal îndreptățită cu celelalte din patrie, printr-o lege specială⁶.

Deși în primăvara anului 1848 ungurii și austriecii au obținut atât libertăți sociale, cât și juridice și cetățenești, românii au fost împiedicați să obțină drepturi naționale. Este împiedicată, cu eforturile reunite ale guvernului din Viena și ale parlamentului din Pesta formarea unui al treilea guvern, fie la Praga, Zagreb, Ljubliana, Blaj sau Cracovia⁷. Nici cercurile radicale maghiare nu mai sunt receptive la revendicările slavilor, românilor, sârbilor. În aceste condiții, Timotei Cipariu și George Barițiu, care inițial erau pentru Uniune, își schimbă optica, determinați de succesiunea evenimentelor și se atașează de partida națională autonomistă⁸. La Dieta din Transilvania din mai-iunie 1848, este votată uniunea Transilvaniei cu Ungaria, fără acordul românilor. În iunie 1848 Batthyány și Eszterházi obțin sancționarea de către rege a Uniunii ilegale dintre Transilvania și Ungaria⁹, iar din mai-iunie încep războaiele politice între națiunile nemaghiare și unguri.

Pentru români situația era disperată. Degeaba a fost desființată iobăgia, degeaba s-a înlocuit absolutismul cu un regim parlamentar¹⁰, căci plana în continuare asupra românilor pierderea ființei naționale.

Instituirea guvernului național la Viena, precum și a parlamentului austriac, au creat condiții pentru producerea evenimentelor de la Pesta din martie. Din păcate, programul revoluționar maghiar, îngloba pe lângă revendicările naționale maghiare și „pretenții” asupra slavilor și românilor¹¹.

Având un pronunțat caracter reacționar, guvernul maghiar lupta cu toate mijloacele pentru maghiarizarea populațiilor nemaghiare. Obține militari care luptă împotriva slavilor din sudul Ungariei, care nu voiau să se supună, arestează conducători români din Munții Apuseni, Sibiu și Cluj, grăniceri români sunt puși să tragă în sârbi și croați, Guvernul din Cluj monitoriza Marea Adunare de la Blaj¹². Adunarea de la Blaj, proclamată adunare generală a națiunii române din Transilvania, în cea de a doua ei ședință, numește persoanele care să facă parte din Dieta din Cluj, în aceeași ședință s-a ajuns la concluzia că numai după ce românii vor avea deputați în Dietă, vor putea decide asupra uniunii cu Ungaria¹³.

Revoluțiile burghezo-democratice devin războaie naționale, desfășurate în primăvara și vara anului 1848 „în cadrul paradigmei dualism versus federalism”. În martie-aprilie 1848 se instituie un regim de scurtă durată de sorginte dualistă, în partea orientală a monarhiei, absolutismul fiind înlocuit cu un dualism parțial, care începea să se stabilească între națiunea dominantă austriacă și națiunea dominantă ungară și care pentru nemaghiari și neaustrieci venea să înlocuiască absolutismul monarhic și dominația nobilimii, cu o asuprire națională austriacă și maghiară, principiul egalității naționale, fiind înlăturat¹⁴.

Urmărind evenimentele din toamna anului 1848, nu putem să nu remarcăm că conducătorii unguri caută să țină sub dominație pe români, sârbi, croați, în timp ce conducerea austriacă ține ca

⁶ „Kossuth Hírlapja”, Pest, nr. 54, 1 septembrie, 1848, p. 248.

⁷ *Realități sociale și implicare politică în Transilvania între 1848-1867*, p. 43.

⁸ Dumitru Suci, *Antecedentele dualismului austro-ungar și lupta națională a românilor din Transilvania (1848-1867)*, Editura Albatros, București, 2000, p. 80 (în continuare Dumitru Suci, *Antecedentele dualismului austro-ungar...*).

⁹ *Ibidem*, p. 76.

¹⁰ *Ibidem*, p. 77.

¹¹ Dumitru Suci, *Antecedentele dualismului austro-ungar...* p. 83. *Ibidem*, p. 73.

¹² *Ibidem*, p. 82.

¹³ Teodor V. Păcățian, *Cartea de Aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. I, Sibiu, 1904, p. 336-337.

¹⁴ Dumitru Suci, *Antecedentele dualismului austro-ungar...*, p. 64-45. Potrivit istoricului dr. Dumitru Suci, de-a lungul istoriei, au existat trei forme de dualism: unul de natură monarho-feudală (1741-1765), un dualism parțial în 1848 și cel din 1867.

cehii, slovenii și italienii din Tirol să fie sub stăpânire germană¹⁵. Între octombrie 1848 – august 1849, când Dinastia și guvernul liberal austriac nu mai recunosc legile și măsurile care îi favorizau pe unguri în martie-iunie 1848, lupta națunilor nemaghiare continuă contra centralismului maghiar de stat, alături de Dinastie și de guvernul imperial austriac contra Ungariei¹⁶. În mod firesc, românii nu doreau să-și vadă „topite ființele naționale în unica națiune maghiară” și nici nu voiau ca teritoriile lor naționale să fie încorporate „în noul stat «național» maghiar”¹⁷.

Și anul 1849 începe deosebit de tumultuos, cu revendicări românești, rămase, în parte, fără niciun răspuns. Căci Memoriul adresat Monarhului la 25 februarie 1849, semnat de Andrei Șaguna, I. Mocioni, L. Mocioni, August Treboniu Laurian și alții, prin care se cerea ca românii să devină națiune politică în Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina și să aibă, ca parte aparținătoare Imperiului, administrație proprie¹⁸, nu primește răspuns nici după un an, când semnatarii memoriului reamintesc monarhului că românii au luptat alături de armata imperială și că au continuat să lupte cu ungurii și atunci când armata imperială s-a retras¹⁹.

Fruntașii români, dintre care îi amintim pe Ioan Maiorescu, Nicolae Bălcescu și A. G. Golescu sunt dintre acei politicieni, care, în repetate rânduri, și în 1849, încearcă să-i determine pe conducătorii unguri să asigure existența politică a națiunii române, acest lucru însemnând și puteri reunite împotriva atacului rusesc. Pacificarea între armata ungară și trupele de români din Munții Apuseni vine însă prea târziu²⁰.

Revenind la etapa de dinaintea alegerilor pentru Dietă, cea din primăvara anului 1848, trebuie să menționăm că românii au luat parte la numeroase adunări naționale, în cadrul cărora au fost formulate principalele revendicări care țineau de păstrarea ființei lor naționale, fiind amenințați în această perioadă de spectrul uniunii cu Ungaria, pentru care Pesta făcea presiuni continue.

Pe lângă cunoscutele adunări de la Blaj și Pesta, mai au loc adunări ale românilor la Timișoara (18 martie 1848), Arad (30 aprilie 1848), Lugoj (4/16 mai 1848 și 15/27 iunie 1848).

Alegerile pentru deputați din primăvara anului 1848 s-au dovedit agitate și, în unele localități, sângeroase (ne referim în principal la comitatul Bihor și la mai multe localități din Partium, însă nici situația din Banat n-a fost liniștită, fiind înregistrate incidente și în aceste cercuri electorale). Cei mai mulți deputați i-a trimis Banatul, comitatul Caraș fiind pe primul loc, reușind, datorită lui Eftimie Murgu, să contracareze trimiterea vreunui deputat maghiar în Dietă. În Maramureș au fost mai puține lupte.

Și validările deputaților români în Dietă s-au dovedit anevoioase, deputații români fiind puși să răspundă diferitelor proteste legate de alegerea lor, lovindu-se de multe ori de greutăți născute din exagerări, fie ale autorităților locale, fie ale celor din Comisiile de validare din cadrul Dietei, un motiv de invalidare fiind, de pildă, cel al limbii în care au fost întocmite procesele verbale în circumscripțiile electorale.

În cele din urmă, din totalul de 320 de deputați prezenți la Dieta de la Pesta din 1848-1849, 28 (luând în calcul și alegerile suplimentare) au fost români sau cel puțin figurau inițial pe listele deputaților români. La cei 20 de deputați menționați în publicația „Amicul poporului” s-au mai adăugat și cei 3 deputați, care au fost confirmați mai târziu, apoi 2 deputați aleși pe parcursul anului 1849 (Sigismund Popovici și Vasile Nicolaevici, deputat pentru o singură zi), precum și Dionisie

¹⁵ *Ibidem*, p. 83.

¹⁶ *Revoluția transilvană de la 1848-1849*, p. 8.

¹⁷ Dumitru Suci, *Antecedentele dualismului austro-ungar...*, p. 78-79.

¹⁸ *Realități sociale și implicare politică în Transilvania între 1848-1867*, p. 71-72.

¹⁹ *Ibidem*, p. 83.

²⁰ Dumitru Suci, *Antecedentele dualismului austro-ungar...*, p. 94.

Ciolocoș, Grigore Pop și Anton Boer, despre care menționările în istoriografia română ori lipsesc în totalitate ori sunt extrem de puține.

Dintre deputați, 11 reprezentau Banatul (Axente Bojincă, Ștefan Ioanescu, Maxim Pascu, Sigismund Popovici, Teodor Serb, Aloisiu Vlad, Eftimie Murgu, Vincențiu Bogdan, Atanasie Deșco, Dionisie Ciolocoș și Vasile Nicolaevici), 4 erau din Bihor (Ioan Dragoș, Ioan Gozman, Iosif Irinyi și Iosif Ambruș), 3 erau trimiși ai Maramureșului (Gavril Mihali, Iosif Man și Iosif Saplonțai), 2 erau din Partium (Sigismund Pop și Alexandru Buda) și 8 din Transilvania (Simion Balomiri, Alexandru Bohățiel, Ioan Oniț, Matei Pop-Grideanu, Nicolae Popovici, Constantin Papfalvi, Anton Boer și Grigore Pop).

Ladislau Gyémánt aprecia că în preajma Revoluției de la 1848, în Transilvania și în părțile ei apusene, intelectualii erau în număr de 5343²¹. Dintre aceștia, majoritatea erau preoți, 2.036 ortodocși, 1.733 greco-catolici, deci 70,5% din totalul intelectualității românești²². În 1848 în Transilvania erau înregistrați 2400 de funcționari de stat ai comitatelor și orașelor, 600-700 de avocați și aproximativ 200 de medici și chirurși²³.

Și cifrele în ceea ce privește pregătirea deputaților români din Dieta pestană, atestă faptul că aceștia reprezentau aproape într-o majoritate covârșitoare (cu excepția lui Dionisie Ciolocoș, care era arendaș), categoria profesională a juriștilor, fiind absolvenți de drept în diferite centre universitare. Potrivit unor studii, 318 studenți români au studiat la Academia de Drept din Oradea²⁴ în prima jumătate a secolului al XIX-lea, dintre aceștia și 7 viitori deputați români în Dietă (Aloisiu Vlad, Gavril Mihali, Iosif Ambruș, Ioan Dragoș, Ioan Gozman, Iosif Irinyi, Vasile Nicolaevici). Urmează, ca pondere, Clujul cu 5 absolvenți de drept (Simion Balomiri, Alexandru Bohățiel, Ioan Oniț, Matei Pop-Grideanu, Anton Boer), apoi Pesta cu 2 (Sigismund Popovici și Eftimie Murgu), Kecskemét cu 2 (Axente Bojincă și Maxim Pascu), Eger și Bratislava cu câte unul (Saplonțai, respectiv Iosif Man). Și Vichentie Bogdan era absolvent de drept.

Absolvenți de teologie erau vicarul greco-catolic, Constantin Papfalvi, protopopul ortodox, Nicolae Popovici, dar și Sigismund Popovici și Sigismund Pop.

De confesiune ortodoxă erau deputații Ambruș, Bojincă, Bogdan, Deșco, Irinyi (care însă, înainte de moarte, trece la religia reformată), Vasile Nicolaevici, Nicolae Popovici, Sigismund Popovici, Maxim Pascu, Teodor Serb, Sigismund Pop (care se pare că la naștere fusese greco-catolic). Greco-catolici erau: Simion Balomiri, Alexandru Bohățiel, Aloisiu Vlad, Grigore Pop, Ioan Dragoș și Gavril Mihali. Ultimii doi protestând, însă, și în interesul fraților ortodocși. Deputații Saplonțai și Boer erau de confesiune romano-catolică.

Originea nobiliară a familiei lor era atestată în cazul a 11 deputați: Matei Pop Grideanu (de Grid), Teodor Serb (de Cuvin), Aloisiu Vlad (de Săliște), Alexandru Buda (de Șomcuta Mare), Iosif Man (de Șieu), Gavril Mihali (de Apșa), Sigismund Pop (de Șomcuta Mare), Ioan Dragoș (de Tapolca), Constantin Papfalvi, Iosif Saplonțai și Iosif Ambruș.

Drept consecință, și opțiunile lor politice au fost alese în concordanță cu originea lor, în cazul aceluia care și le-au conturat în mod evident, neputând, însă, să-i încadrăm foarte exact decât pe unii dintre deputați în grupurile politice formate. Știm că printre adepții curentului democrat-

²¹ Ladislau Gyémánt, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790 și 1848*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 350; Cornel Sigmirean, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 33-34.

²² Cornel Sigmirean, *op. cit.*, p. 34.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, p. 32.

revoluționar, condus de Murgu, se numărau Aloisiu Vlad, Axente Bojincă, Ștefan Ioanescu, Dionisie Cioloș, Vasile Nicolaevici, Ioan Gozman, iar printre burghezo-democrații, care îl urmau pe Emanuil Gojdu, îi găsim pe Vichentie Bogdan și Athanasie Deșco. În Partidul Radical format la 5 aprilie 1849 s-au înscris: Bojincă, Pop-Grideanu, Buda, Bogdan, Gozman, Boer și Irinyi. Naționaliști erau considerați Ștefan Ioanescu, Sigismund Popovici, Simion Balomiri, chiar dacă era considerat mai ponderat decât ceilalți doi.

O mare parte a deputaților a participat la Adunările de la Blaj, Pesta (Bojincă, Pascu, Vincențiu Bogdan, Teodor Serb, Sigismund Pop, Maxim Pascu, Ioan Dragoș), Lugoj (Pascu, Ioanescu, Murgu, Nicolaevici etc.) și Timișoara (Balomiri, Bohățiel, Papfalvi, Sigismund Pop, Murgu, Bojincă, Ioanescu, Nicolaevici, Bogdan ș.a.) și de asemenea, au fost prezenți în Dieta Transilvaniei de la Cluj (Balomiri, Bohățiel, Papfalvi, Boer) și în cea de la Sibiu (Bohățiel). În Dietele de la Pesta de dinainte de anul 1848, au activat 4 deputați: Iosif Man, Gavril Mihali, Sigismund Pop și Ioan Gozman.

Mulți deputați au îndeplinit funcții de conducere în comitate, fiind comiți, vicecomiți și căpitani supremi: Alexandru Bohățiel, căpitan suprem în Năsăud, Sigismund Pop, căpitan suprem în Chioar, Gavril Mihali și Iosif Man, vicecomiți și comiți supremi, Sigismund Popovici și Ioan Gozman, vicecomiți, Iosif Saplonțai, prim vicecomite. Unii dintre ei au pus bazele ASTRA în comitatele lor (Simion Balomiri, Aloisiu Vlad, Iosif Man, Constantin Papfalvi), alții au contribuit la introducerea limbii române în administrație (Sigismund Pop, Iosif Man).

Pe timpul Dietei, deputații au participat la alcătuirea a numeroase Petiții și Proclamații, semnând, de multe ori, împreună, chiar dacă ideile lor păreau, de multe ori, divergente, începând cu Petițiile alcătuite cu ocazia Adunărilor populare și continuând cu cele întocmite în Dietă, ca de pildă „Fraților români” (Sigismund Pop, Gavril Mihali, Teodor Serb, Iosif Man și Ștefan Ioanescu) sau „Un răspuns național dat baronului Nicolae Ioșica” (Sigismund Pop, Alexandru Buda, Eftimie Murgu, Alexandru Bohățiel, Teodor Serb, Aloisiu Vlad, Constantin Papfalvi, Iosif Man).

Deputații semnează însă și individual Proiecte de lege, ca de exemplu Ioan Dragoș, Teodor Serb sau Eftimie Murgu, proiecte care, cu mare probabilitate, l-au inspirat pe Nicolae Bălcescu la elaborarea vestitului *Project de pacification*, după ce acesta avusese o serie de întâlniri în anul 1849 cu deputații români de la Pesta.

Luări de cuvânt importante, în care susțineau cauza națională, mai cu seamă în memorabila ședință din 26 august 1848, interpellând chiar și pe Kossuth asupra unor stări de lucruri nerezolvate, au avut deputații Aloisiu Vlad, Eftimie Murgu, Teodor Serb, Sigismund Pop, Ioan Dragoș, la polul opus situându-se deputații care nu figurează cu luări de cuvânt în Dietă și care apar doar la Voturile nominale (în număr de 15), în care s-au abordat diferite probleme, de la cele care reglementau funcționarea școlilor, la problemele urbariale și ale jelerilor, reabilitarea imediată a armatei maghiare, salarizarea ministrului, recrutările, intervenția armată în Italia. Legat de această din urmă chestiune, a intervenției în Italia, grupul deputaților români a fost din nou împărțit în două tabere, unul al celor care au votat împotriva: Aloisiu Vlad, Al. Buda, Irinyi și Murgu (deși până nu demult acesta fusese și el în tabăra pro-guvernamentalilor), și altul care a votat pentru înăbușirea mișcărilor din Italia: Ambruș, Bogdan, Dragoș, Gozman, Man, Mihali, Sigismund Pop, Saplonțai. N-au participat la acest vot Balomiri, Bohățiel, Deșco, Pascu, Ioanescu, Oniș și Papfalvi. Sigismund Popovici încă nu fusese ales deputat.

Opoziția contra sârbismului și panslavismului a reprezentat o altă problemă în care Eftimie Murgu a găsit un bun aliat în Sigismund Pop.

În a doua parte a anului 1848 și pe parcursul anului 1849 deputații sunt trimiși în misiuni de împăciuire și la batalioanele de grăniceri pentru a le schimba atitudinea ostilă față de autoritățile maghiare (Constantin Papfalvi, Sigismund Pop, Iosif Saplonțai, Gavril Mihali) și sunt numiți

comisari guvernamentali (Axente Bojincă, Ștefan Ioanescu, Maxim Pascu, Alexandru Buda, Iosif Man, Gavril Mihali), primii trei menționați fiind în măsură să-i apere pe români de pe pozițiile lor, în schimb, ultimii trei iau atitudine împotriva populației românești, ridicând tribunale statariale, oprind revoltele în mod violent.

Au urmat Dieta și la Debrețin mai mulți deputați, unii asistând la ședința din 14 aprilie 1849, când Kossuth Lajos a făcut celebra Declarație de Independență și a detronat Casa Habsburg-Lotharingiană (Balomiri, Bojincă, Oniț, Pop-Grideanu, Nicolae Popovici, Vlad, Murgu, Gozman, Boer), alții părăsind orașul înainte de acel important eveniment (Papfalvi, Ambruș, Bogdan, Saplonțai). Nu au urmat Dieta la Debrețin: Bohățiel, Ioanescu, Serb, Buda, Deșco, Ciolocoș. Au fost considerați demisionari Ioanescu și Ciolocoș.

În urma acestor evenimente, majoritatea deputaților au fost anchetați de Curtea Marțială și întemnițați pentru diferite perioade de timp, cu excepția lui Atanasie Deșco, Matei Pop-Grideanu, care au fost considerați fideli Curții Imperiale și Maxim Pascu, care a obținut chiar o funcție în guvernul absolutist.

Unii dintre deputații considerați „împovărați” drept urmare a activității lor, au fost condamnați la moarte, pedeapsa fiindu-le, însă, comutată la închisoare: Vincențiu Bogdan și Iosif Irinyi la 18 ani „muncă silnică”, Al. Buda la 15 „muncă silnică” (deși nu fusese prezent la detronare și nu a urmat Dieta nici la Seghedin), Gavril Mihali la 6 ani, Murgu, Man, Boer și Saplonțai la câte 4 ani. În cele din urmă au fost cu toții amnistiați, chiar dacă unii dintre ei au avut de suferit o vreme în închisoare și li s-au confiscat averile.

Am considerat necesară o împărțire a deputaților în „buni patrioți” (Simion Balomiri, Axente Bojincă, Alexandru Bohățiel, Ștefan Ioanescu, Ioan Oniț, Maxim Pascu, Matei Pop-Grideanu, Nicolae Popovici, Sigismund Popovici, Teodor Serb, Aloisiu Vlad), „considerați renegați” (Iosif Ambruș, Vichentie Bogdan, Athanasie Deșco, Ioan Dragoș, Ioan Gozman, Iosif Irinyi, Iosif Saplonțai) și „controversați” (Alexandru Buda, Iosif Man, Gavril Mihali, Eftimie Murgu, Constantin Papfalvi, Sigismund Pop), chiar dacă această grupare nu putem s-o privim ca fiind neatacabilă, căci, pe bună dreptate, nu putem să îl etichetăm pe niciunul dintre deputații români, ca făcând parte „cu acte în regulă” din vreunul din grupuri. Cu toate acestea, pe baza activității lor în cele două Diete cercetate de noi, chiar dacă această împărțire poate părea forțată, ei pot fi categorisiți astfel. Însăși atitudinile lor, dictate de momentele la care au participat, i-au încadrat în grupele propuse de noi. Biografiile lor denotă, totuși, că cele mai multe acțiuni reprobabile ale lor în Dietă s-au datorat atmosferei de supraveghere și suspiciune continuă la care au fost supuși, căci privindu-le activitatea ulterioară, în alte contexte politice, putem observa schimbări substanțiale de atitudine, referitoare, în principal, la calitatea de „buni patrioți români”. Dacă stând sub lupa autorităților Imperiului Habsburgic unii dintre ei au fost în stare chiar să lupte împotriva românilor, într-o conjunctură mai favorabilă, la distanță de doar câțiva ani, ei au devenit buni conducători ai poporului din care se trăgeau, reușind prin munca lor, în comitate, să înlesnească pătrunderea limbii române în administrație, școli, biserică și să pună bazele unor societăți și asociații fundamentale pentru neamul românesc.

Cu foarte mici excepții, și aici ne referim mai cu seamă la Aloisiu Vlad, dar și la Teodor Serb și Alexandru Bohățiel, toți ceilalți deputați au avut momente de cumpănă, acțiuni reprobabile: Gavril Mihali și Iosif Man au fost comisari guvernamentali, au reprimat revolte, dar, ulterior, au contribuit la bunul mers al comitatului lor, au înființat școli, bănci și alte instituții românești, au pus bazele ASTRA.

Constantin Papfalvi, considerat și el renegeț deseori, intervenind pe lângă generalul Bem, a salvat de la spânzurătoare oameni, a fost suspectat multă vreme, fiind urmărit la fiecare pas. A pus bazele unei fundații, fiind o sursă de susținere pentru studenții români din cadrul Mitropoliei greco-

catolice de la Blaj²⁵, numărându-se și printre membrii fondatori ai Societății de lectură înființate în 1862²⁶.

Ioan Dragoș, perceput ca trădător, în ultimă instanță, a avut un cuvânt greu în parlamentul maghiar și fie că vrem, fie că nu vrem să recunoaștem acest lucru, a apărut prin discursurile și propunerile sale legislative națiunea română, până la acel tragic moment, orchestrat de Kossuth, anticipat chiar, de Dragoș. Trădător și victimă în același timp. Având în vedere tensiunile momentului, este greu de presupus că îl mânau interese personale. Ce ar fi putut câștiga în afara unei slave deșarte în ochii lui Kossuth? Credea într-o cauză, a înfrățirii româno-maghiare, poate ar fi devenit Eroul împăcării româno-maghiare. Oare asta să-i fi fost miza?

Sigismund Pop, alt așa zis renegat, caracterizat, la un moment dat, de Silviu Dragomir, drept cel mai curajos deputat român de la 1848, a slujit poporului român prin intermediul proclamațiilor pe care le-a scris, prin participarea la dezbaterile Dietei, vorbind elocvent, a crezut și el în buna înțelegere româno-maghiară, în calitate de comite suprem al Chioarului a făcut demersuri pentru introducerea oficială a limbii române în comitat, a militat pentru înființarea unui gimnaziu românesc, a fondat și condus publicații românești, devenite organe de presă ale deputaților români, chiar dacă pentru înființarea și finanțarea lor, a fost sprijinit și subvenționat, în anumite cazuri de maghiari, a stat aproape de Consiliul Locumtenențial. Chiar dacă era mânat de glorie, participând la Diete succesive, în ciuda faptului că era votat din ce în ce mai puțin și în cele din urmă a trecut în tabăra guvernamentală a maghiarilor, trebuie să acceptăm că a avut momente prin care a sprijinit din plin națiunea română. Discursul său, în care susținea că maghiarii și românii au un viitor strălucit doar împreună, putând astfel contracara pericolul panslavismului, părea decupat din cel cu care îi amăgea Kossuth²⁷ pe adepții săi. Se pare că însuși Bălcescu, care nu cunoștea adevăratul puls al vieții din Transilvania și „părțile ungurene”, a fost convins la un moment dat de aceste afirmații ale lui Kossuth, reluate deseori de cei care îl considerau mentor. Fiind vorba de Sigismund Pop, trebuie însă să amintim și faptul că l-a salvat pe Mihail Eminescu dintr-un proces de presă, plătind o cauțiune, acesta scriind în lunile aprilie-martie 1870 niște articole denigratoare la adresa dualismului, în ziarul „Federațiunea”²⁸.

Ioan Gozman face și el un joc dublu, fiind luat în derâdere de tovarășii săi, când primește răspunsul la scrisoarea sa către Avram Iancu. Fiind întrebat de ce a scris-o, este nevoit să dea un răspuns, pe care îl putem califica drept infantil: „Ce eram să fac? Acum îmi pare rău: tot aflau ei ce să-mi răspundă, oricum scriam”²⁹. În „Federațiunea” din 1875, deci peste mulți ani, Alexandru Roman încă se întreba dacă Gozman a scris această scrisoare „din propriul îndemn sau din comisiune?”³⁰. Pe bună dreptate, Ioan Gozman credea sincer într-o împăciuire româno-maghiară și și-a îndreptat abilitățile spre realizarea acestui scop. Oare putem să îi punem la îndoială bunele intenții?

Ioan Dragoș, Sigismund Pop și Alexandru Buda erau denumiți drept „intimi” ai lui Kossuth și pentru a prelua misiunea la Iancu s-a dat o luptă între ei, câștigată de Dragoș, care a sfârșit tragic.

Eftimie Murgu, luptător inflăcărat până la momentul în care, deziluzionat, obosit de multele încarcerări și de lipsa de înțelegere din parlament, s-a resemnat să rămână pe tușă, să devină din

²⁵ *Ibidem*, p. 232.

²⁶ *Ibidem*, p. 272.

²⁷ *Kossuth Lajos országyyűlési beszédei*, Kiadja Heckenast Gusztáv, Pest, 1867, p. 75.

²⁸ Nicoară Mihali, *Eminescu, peregrin prin Maramureș*, Baia Mare, Editura Casei Corpului Didactic „Maria Montessori” Baia Mare, 2019, p. 42-44.

²⁹ Bogdan Duică, *op. cit.*, p. 189, Apud Gelu Neamțu, *Deputații români în Dieta de la Pesta*, p. 139.

³⁰ Gelu Neamțu, *Deputații români în Dieta de la Pesta, Deputații români în Dieta de la Pesta: 1848-1849*, în „Anuarul Institutului de Istorie”, Cluj, 1970, p. 139.

deputatul care a reușit să blocheze accesul deputaților maghiari în Dietă, un privitor pasiv la ședințe. El, care a fost creierul acțiunilor din Banat până la un moment dat, catalizatorul acțiunilor revoluționare din Banat, ba chiar omul de legătură cu politicienii din Țara Românească și Moldova, credea că, prin atitudinea sa pro ungurească, putea să determine guvernul maghiar să accepte înarmarea românilor, putând astfel să ajute pe frații români din Țara Românească. A refuzat să facă sciziune în Comitetul Național Român de la Sibiu, după cum ar fi fost planul lui Kossuth, dar a refuzat și să mai ia parte activă la dezbaterile Dietei.

Ștefan Ioanescu și mai cu seamă Maxim Pascu, au dovedit și ei prin acțiunile lor că pot schimba taberele pentru care activează, de repetate ori.

Prezența adevăraților renegați în grupul deputaților români, i-a destabilizat în și mai mare măsură pe cei care nu activau de pe o platformă sigură, nu aveau un program național bine încheiat. Greșeala lor a fost că și-au pus speranțe într-o cauză de la bun început pierdută, căci nu erau conștienți că toate gândurile lor legate de obținerea revendicărilor românești erau doar o himeră, guvernul maghiar oferindu-le amăgiri peste amăgiri, folosindu-se doar de buna lor credință.

Unii dintre deputați, ca de exemplu Anton Boer, n-au fost menționați până acum, cu excepția unui singur studiu, între deputații români. Alegerea sa în calitate de deputat român nu este evidențiată, deși nu putem să-l trecem în categoria renegaților. Nici despre deputații Vasile Nicolaevici, Grigore Pop sau Nicolae Popovici nu au fost consemnate informații până acum.

Pe unii dintre deputații din 1848-1849 și 1861 îi mai regăsim ca deputați ai Dietei ungurești și în anii următori, dat fiind că Dieta românească de la Sibiu a fost dizolvată și în 20 iunie 1867 au fost anulate legile acestei Diete.

Astfel, în Parlamentul de la Pesta vor mai activa Vincențiu Babeș, Ioan Faur, Emanuil Gojdu, Aurel Maniu, Andrei Mocioni, Iosif Pop, Sigismund Popovici, Sigismund Pop, Ioan Pop, I. Popovici Desseanu, Aloisiu Vlad de Săliște, Ioan Balomiri, Alexandru Bohățiel, Constantin Papfalvi, Matei Pop-Grideanu în 1865-1869, Vincențiu Babeș, Vincențiu Bogdan, Vasile Butean, Eugen Cucu³¹, Aurel Maniu, Sigismund Pop, Iosif Pop, Sigismund Popovici, Aloisiu Vlad în Dieta din 1869-1872, Babeș, Bogdan, I. Popovici Desseanu, Ioan Gozman în Dieta din 1872-1875, Ioan Missici în Dietele din 1875-1878, 1878-1881, 1881-1884 și V. Babeș în Dieta din 1884-1887³².

Căutând să redăm cât mai fidel atât atitudinea deputaților români, manifestată față de politica de la Pesta, cât și luările lor de cuvânt în cadrul dezbaterilor celor două Diete, 1848-1849 și, respectiv, 1861, credem că am reușit să creionăm portretele celor care au figurat în Camera Inferioară a acestui for.

Atât presa românească a vremii („Gazeta de Transilvania”, „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, „Amicul poporului”, „Concordia” etc.), cât și cea ungurească („Közlöny”, „Sürgöny”, „Kossuth Hírlap”, „Pesti Hírlap”, „Nemzeti Újság”, „Nép Barátja”, „Magyar Sajtó” ș.a.), au consemnat activitățile deputaților români. Unii dintre deputați și-au consemnat ei înșiși luările de cuvânt, cazul lui Aloisiu Vlad sau și-au scris autobiografia, ne referim la Constantin Papfalvi.

³¹ Ioan Eugeniu Cucu (1837-5 martie 1870). În 1869 a fost ales deputat în Parlamentul Ungariei, din partea cercului electoral al Tășnadului. După multă vreme, românii din Sălaj aveau în sfârșit un reprezentant în Dieta pestană. În Dieta care s-a deschis la 20 aprilie 1869, au intrat 25 de deputați români, 15 dintre ei pe listele Partidului Național Român constituit la Timișoara și 10 pe listele guvernamentale. Ioan Eugen Cucu era deci alături de: Vincențiu Babeș, Alexandru Mocioni, Anton Mocioni, George Mocioni, Sigismund Popovici, Lazăr Ionescu, Sigismund Borlea, Iosif Hodoș, Alexandru Roman, Lazăr Gruescu, Vasile Buteanu, George Ioanovici, Vincențiu Bogdan, Eugen Mocioni, pe listele formațiunii politice românești; Vezi și Viorel Câmpian, Marta Cordea, *Ioan Eugeniu Cucu, deputat al Tășnadului în Dieta de la Pesta*, „Acta Mvsei Porolissensis”, Zalău, XXXIX, 2017, p. 69-89.

³² „Alkotmány”, Budapest, an X, 8 februarie, nr. 34, 1905, p. 4.

Putem concluziona că prin activitatea lor în Dietele ungare, toți acești deputați au contribuit, într-o mai mică sau mai mare măsură, la realizarea dezideratului românilor, împlinit la 1 Decembrie 1918.

Bibliografie

- Cordea, Marta, *Deputații români în Dieta de la Pesta 1848-1849 și 1861* (teză de doctorat, susținută în 9 octombrie 2019).
- Idem, *Repere în conturarea biografiei deputaților români, participanți la Dieta de la Pesta (1848-1849, în „Satu Mare. Studii și comunicări”, Muzeul Județean Satu Mare, XXXI/II, Editura Muzeului Sătmărean, 2015.*
- Gyémánt, Ladislau, *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între anii 1790 și 1848*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986.
- Kossuth Lajos *országgyűlési beszédei*, Kiadja Heckenast Gusztáv, Pest, 1867.
- Mihali, Nicoară, *Eminescu, pelerin prin Maramureș*, Baia Mare, Editura Casei Corpului Didactic „Maria Montessori” Baia Mare, 2019.
- Neamțu, Gelu, *Deputații români în Dieta de la Pesta: 1848-1849*, în „Anuarul Institutului de Istorie”, Cluj, 1970, pp. 127-143.
- Păcățian, Teodor V., *Cartea de Aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. I, Sibiu, 1904.
- Realități sociale și implicare politică în Transilvania între 1848-1867. Studii*, Cuvânt înainte Dumitru Suci. Autori: Simion Retegan, Dumitru Suci, Daniela Deteșan, Mádly Loránd, Ciprian Rigman, Mirela Popa-Andrei, București, Editura Academiei Române, 2011, p. 46-47 (în continuare *Realități sociale și implicare politică în Transilvania între 1848-1867*).
- Revoluția transilvană de la 1848-1849. Date, realități și fapte reflectate în documente bisericesti ortodoxe 1848-1850*, Dumitru Suci (coord.), Alexandru Moraru, Iosif Marin Balog, Diana Covaci, Cosmin Cosmuța, Loránd Mádly, București, Editura Asab, 2010.
- Sigmirean, Cornel, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000.
- Suci, Dumitru, *Antecedentele dualismului austro-ungar și lupta națională a românilor din Transilvania (1848-1867)*, București, Editura Albatros, 2000, p. 80 (în continuare Dumitru Suci, *Antecedentele dualismului austro-ungar...*).
- Idem, *Soldați fără uniformă ai Landsturmului românesc și starea protopopiatelor ortodoxe din Transilvania după Războiul Național din 1848-1849*, Cluj-Napoca, Argonaut, 2011.

Presă

„Alkotmány”, Budapest, 1905.

„Kossuth Hírlapja”, Pest, 1848.

CONSIDERAȚII PRIVIND VIAȚA ȘI ACTIVITATEA UNUI LUPTĂTOR NAȚIONAL MAI PUȚIN CUNOSCUȚ, EMIL CORMOȘ ALEXANDRESCU (1863-1936)

Răzvan Mihai NEAGU*

CONSIDERATIONS REGARDING THE LIFE AND ACTIVITY OF A LESS KNOWN NATIONAL FIGHTER: EMIL CORMOȘ ALEXANDRESCU (1863-1936)

ABSTRACT

The purpose of this material is to present the main coordinates of the life and activity of a less known personality of the Romanian community in Transylvania, Emil Cormoș Alexandrescu. He was a Greek-Catholic believer and became one of the leaders of the Romanians in Turda-Arieș County, having the position of president of the Romanian county club. In 1906 and 1910 he ran unsuccessfully for a seat in the Hungarian Parliament. Emil Cormoș Alexandrescu became culturally involved in the ASTRA association. He was a great philanthropist helping people in need, as well as the Greek-Catholic church and the confessional schools. Emil Cormoș Alexandrescu contributed to the achievement of the Great Union and participated at the great moment of December 1, 1918 in Alba Iulia. In the interwar period he became a member of the Romanian parliament between 1919 and 1920, but soon retired from public life.

Keywords: Politics, Romanian National Movement, Transylvania, Greek-Catholic Church, Great Union

Preliminarii

Scopul acestui studiu este să încerce să creioneze portretul unui luptător pentru drepturile românilor din Transilvania, mai puțin cunoscut și chiar ignorat în istoriografie, Emil Cormoș Alexandrescu, care a trăit și activat în zona comitatelor/județelor Turda-Arieș și Mureș-Turda. El a avut o contribuție remarcabilă la mișcarea națională românească și s-a impus în cadrul societății românești ca mare proprietar de pământ, dar și ca filantrop, animator al comunității, dar și ca om politic.

Din păcate nu deținem informații detaliate despre începuturile vieții sale și nici despre mediul familial din care provenea. Cel mai probabil s-a născut în anul 1863 și era de confesiune greco-catolică. Nu cunoaștem cine i-au fost părinții, însă un anume Alexandrescu Kormos (latifundiar din Sângiorgiu de Mureș) este amintit pe o listă trimisă la 18 februarie 1861, de către mitropolitul de la Blaj, Alexandru Sterca-Șuluțiu cancelarului lui Kemény Ferencz, ierarhul cerând numirea unor funcționari români, care se bucură de încrederea națiunii¹. Cu titlul de ipoteză, considerăm că acesta ar putea fi tatăl lui Emil Cormoș Alexandrescu.

Știm despre el că își finalizează studiile medii la Gimnaziul Superior Greco-Catolic din Blaj în anul 1885². Se pare că ulterior a studiat pentru un scurt timp în cadrul Facultății de Drept și Științe

* Colegiul Tehnic Turda; e-mail: neagumihai20@yahoo.com

¹ *Documente privind Mișcarea Națională a Românilor din Transilvania între 1849-1918*, vol. III (30 iulie 1859-26 februarie 1861), volum întocmit de Simion Retegan (coordonator), Editura Academiei Române, București, 2006, p. 586, doc. 308.

² Nicolae Brânzeu, *Scoalele din Blaj. Studiu istoric*, Sibiu, 1898, p. 128.